

DOI: <https://doi.org/10.31318/2786-8877.6.2023.291344>

КАРАСЬ Г. В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Доктор мистецтвознавства, професор, професор кафедри методики музичного виховання та диригування (Івано-Франківськ, Україна).

Karas, Hanna. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University. Doctor of Art Criticism, professor, professor at the Department of Music Education and Conducting Methods (Ivano-Frankivsk, Ukraine).

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1440-7461>

© Карась Г. В., 2023.

**ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ТВОРЧОСТІ МИКОЛИ ЛИСЕНКА
У МІЖВОЄННІЙ ЧЕХО-СЛОВАЧЧИНІ ЯК ФАКТОР
НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ
УКРАЇНЦІВ**

**THE POPULARIZATION
OF MYKOLA LYSENKO'S WORK IN INTERWAR
CZECHO-SLOVAKIA AS A FACTOR IN THE NATIONAL
AND CULTURAL IDENTIFICATION OF UKRAINIANS**

Особистість Миколи Віталійовича Лисенка (1842–1912) та його багатогранна творчість мають виняткове значення для розвитку української музичної культури як в Україні, так і в діаспорі. Для збереження національно-культурної ідентичності емігрантів важливим було культурно-мистецьке життя, у якому брали участь професіонали й аматори. Одним із потужних центрів української діаспори у міжвоєнний період була новостворена Чехо-Словацька Республіка. Її Президент Т. Масарик та уряд країни надавали дієву допомогу українській еміграції, тому її здобутки були вагомими. Створення українських освітніх інституцій, зокрема Українського Високого Педагогічного Інституту імені Михайла Драгоманова

у Празі (далі — УВП), Української Господарської Академії в Подєбрадах, кількох культурно-просвітніх громадських організацій сприяли розвитку української науки, освіти і культури. Органічною складовою культурно-мистецького життя були святкові академії, концерти за участю професійних виконавців і любителів.

Здійснений *de visu* контент-аналіз джерел Архіву Чеської Республіки у Празі (десятки справ у двох фондах) [Фонд 1012; Фонд 1484] надав можливість виявити місце творчості М. Лисенка в культурно-мистецькому житті української спільноти в цій країні у міжвоєнний період.

Хронологія культурних подій розпочинається 9 березня 1921 року і завершується 4 листопада 1944 року. Було здійснено 69 концертів, академій, на яких виконувалися твори М. Лисенка, зокрема у Празі — 57, Брно — шість, Подєбрадах — два, у Градець Кральовий, Малий Болеслав, Український військовий табір в Ліберці, Пршібрам — по одному.

Вражає обсяг репертуару колективів і окремих солістів, які виконували твори М. Лисенка. Найбільше виконано хорових творів (понад 30). Це — хорові оригінальні твори для мішаного і чоловічого складу на слова Т. Шевченка (кантата для солістів, хору і симфонічного оркестру «Б'ють пороги», «Заповіт», «Іван Підкова», «Іван Гус», «Ой, діброво, темний гаю», «Орися ти, моя ниво», «Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі» з поеми «Гамалія», «Забілили сніги»), І. Франка («Вічний революціонер»), «Ясне сонце в небі сяє» зі «Слова про Ігорів похід», кантата «До 50 роковин смерті Т. Шевченка» для баритона, тенора соло та мішаного хору з фортепіанним супроводом на вірш «Умер поет» В. Самійленка; духовні твори «Боже великий єдиний», «Камо поїду от лица твого, Господи», «Різдяна псальма»; обробки українських народних пісень, зокрема цикли «Вінок веснянок» та «Колядки і щедрівки».

Хорові твори найчастіше виконували: Український академічний хор (диригенти Богдан Пюрко, Платоніда Щуровська-Россіневич, Михайло Роццахівський, фортепіанний супровід — Платоніда Щуровська-Россіневич, Нестор

Нижанківський, Роман Сімович); Український мішаний хор під керівництвом Захара Сердюка, Олекси Приходька; мішаний хор Українського Високого Педагогічного Інституту імені Михайла Драгоманова у Празі під керівництвом Федора Якименка, Платоніди Щуровської-Россіневич (партія фортепіано — Нестор Нижанківський); об'єднаний чоловічий хор Української Господарської академії в Подебрадах і хор УВПІ ім. М. Драгоманова у Празі під керівництвом П. Щуровської-Россіневич; Український академічний хор та учнівський хор гімназії в Модржанах під керівництвом П. Щуровської-Россіневич; чеський хор «Vitkov» (диригент — Йозеф Горачек (Josef Horáček)).

Серед тридцяти шести творів у «Збірнику українських пісень з репертуару хору Української Господарської Академії в Ч. С. Р» [Збірник українських пісень, 1923], виданому в Подебрадах, сім належать М. Лисенку: поема «Іван Гус» та обробки українських народних пісень «Та шука риба в морі», «Та туман яром», «Ой пуцу я кониченька», «Ой з-за гори, з-за крутої», «По той бік гора», «Ой у полі два явори».

Найчастіше ці твори виконувались на шевченківських концертах, адже хори й солоспіви М. Лисенка «Музика до «Кобзаря» в семи серіях є найбільшим здобутком музичної Шевченкіани. Здійснений контент-аналіз переконує, що в концертах звучали твори з кожної серії.

Окрему сторінку концертного життя становили академії та концерти, присвячені пам'яті М. Лисенка. У концерті, який організував Український громадський комітет 6 грудня 1923 року, брали участь Український академічний хор (диригент Михайло Роццахівський) і соліст опери в Загребі Роман Любінецький. До 15-х роковин композитора 24 січня 1928 року в УВПІ поставлено оперу-хвилинку «Ноктюрн» за участю студентів О. Самойловича, О. Мамонькової, лекторки Ніни Дяченкової. Музичну режисуру і партію фортепіано виконував композитор і піаніст Нестор Нижанківський. До 20-х роковин М. Лисенка 6 листопада 1932 року Спілка приятелів української пісні у Празі організувала Академію-концерт, яка стала виявом єднання чеського й українського

народів, адже у програмі взяли участь як чеські колективи — хор «Vitkov», диригент Йозеф Горачек (Josef Horáček) і виконавці (М. Шмідова-Дибська, Н. Трепетева), — так і українські (співак Борис Самойлович).

Серед солоспівів М. Лисенка, які виконувалися в ЧСР, найбільш популярними були твори на слова Т. Шевченка (більше тридцяти), зокрема «Гетьмани, гетьмани», «Ой, Дніпре мій, Дніпре», «Садок вишневий коло хати», «Ой, одна я, одна», «Навгороді коло броду», «Мені однаково». Кожен із них був у репертуарі багатьох співаків. Часто виконувалися солоспіви «Безмежнеє поле» на слова І. Франка, «Айстри» на слова Олександра Олеся, «У мене був коханий, рідний край» на слова Г. Гайне, обробки українських народних пісень для голосу. Були й ансамблеві форми вокального виконання — дуети, тріо, кuartети.

Їх інтерпретаторами виступили відомі оперні й камерні співаки: Михайло Голинський, Роман Любінецький, Орест Руснак, Мирослав Скала-Старицький, Іванна Синенька-Іваницька, Григорій Дяченко, Марія Гребінецька, брати Самойловичі в супроводі Нестора Нижанківського, Василя Барвінського, Платониди Щуровської-Россіневич.

Із фортепіанних творів найчастіше виконували Другу «Українську рапсодію» і «Ноктюрн до-дієз мінор, зі скрипкових — «Carpiccio, elegique». Їх виконавцями були піаністи Роман Савицький, Дезидерій Задор, Віра Березовська, скрипаль Олександр Кисяків.

Програми концертів, що збереглися, свідчать про те, що твори М. Лисенка виконували чеські музиканти на оригінальних музичних інструментах. Так, віртуоз гри на varhany (механічному аерофоні) Я. Войтек (J. Vojtek) виконував твір «Ян Гус», віртуоз на гусях (housle — смичковий хордофон) Мілка Пачовська грала вступ до третьої дії опери «Наталка Полтавка», а гурт мандоліністів озвучував «Збірку українських народних пісень» в аранжуванні М. Лисенка.

Щодо оперної творчості композитора, то виконувалися не лише окремі хори з опер («Туман хвилями лягає» з опери «Утоплена»), а й опера-хвилинка «Ноктюрн».

Актуалізація музичної творчості Миколи Лисенка в міжвоєнній Чехо-Словаччині свідчила не тільки про повагу до композитора, а й про намагання українців у діаспорі продемонструвати культурну спадщину перед іншими народами, їх потребу в національно-культурній ідентифікації.

Список використаної літератури і нотних джерел

1. Збірник українських пісень з репертуару хору Української господарської академії в Ч.С.Р [Ноти]. Зошит I. Подебради, 1923 (Vančura B., Podebrady). 47 с.

2. Ruský a ukrajinský emigrantské společanský organizace [Російські та українські емігрантські суспільні організації]. 1918–1945 // Státní ústřední archiv v Praze (SUAP) [Центральний державний архів у Празі (ЦДАП)]. Фонд 1012.

3. Ukrajinské muzeum v Praze [Український музей у Празі] // Státní ústřední archiv v Praze (SUAP) [Центральний державний архів у Празі (ЦДАП)]. Фонд 1484.